Liefde, afkomst en de lange schaduw van het zwijgen

In *Zag nooit zo een rode mond* laat Harm Hakkoer drie vrouwen graven in een familiegeschiedenis die veel ouder blijkt dan zijzelf. Het resultaat is een ambitieuze roman over afkomst, verboden liefde en de merkwaardige manier waarop het verleden weigert verleden te worden.

Een brief kan een leven ontregelen. Voor Alexandra gebeurt dat met twee woorden aan het slot: **'Je zussen.'** Ze is zesenzestig en heeft geen zussen. Althans, voor zover zij weet. Toch staan niet veel later Alexandra, Alexia en Alicia tegenover elkaar tussen de ruïnes van St Augustine's Abbey in Canterbury. Drie vrouwen, drie verschillende levens en één familiegeschiedenis waarvan hun moeders slechts zorgvuldig geselecteerde fragmenten hebben prijsgegeven.

Hakkoer maakt van die ontmoeting geen conventionele familiespeurtocht. *Zag nooit zo een rode mond* beweegt vrijmoedig door eeuwen en generaties en legt verbanden tussen middeleeuwse liefde, standsverschillen, religieuze voorschriften en de veel modernere gewoonte om ongemakkelijke familiegeheimen eenvoudig niet te bespreken. Dat levert een roman op die soms eerder een historisch-literair mozaïek is dan een strak gecomponeerde vertelling.

De sleutel ligt al in Canterbury. Alexia brengt haar zussen daar niet toevallig samen. De plek verwijst naar de vroegste Nederlandse literatuur, maar ook naar een veel langere geschiedenis waarin taal, liefde en afkomst voortdurend in elkaar grijpen. Hakkoer strooit daarbij kwistig met Latijn, Middelnederlandse literatuur, filosofie en historische verwijzingen. Catullus duikt op naast Anselmus, Epicurus naast middeleeuwse kloosterlingen. De eruditie is geen decoratie: teksten uit het verleden blijken telkens iets te zeggen over de levens van mensen eeuwen later.

Dat procedé krijgt zijn aantrekkelijkste vorm in het verhaal van Boudewijn en Marianne. Hij is de zoon van een landheer en voorbestemd voor het klooster; zij is de dochter van een bakker. Ze houden van elkaar, maar hun maatschappelijke positie maakt een huwelijk onmogelijk. Wanneer Boudewijn haar uitlegt dat er nooit een *desponsatio* tussen hun ouders zal komen, klinkt dat bijna zakelijk. Juist daardoor wordt de tragiek voelbaar: hun liefde is geen probleem omdat zij niet echt genoeg is, maar omdat de wereld waarin zij leven haar niet toestaat.

Daar bevindt zich het hart van Hakkoers roman. Mensen verlangen, instituties bepalen. Kerk, adel, huwelijk, familie en later maatschappelijke conventies leggen vast welke liefde zichtbaar mag zijn en welke moet verdwijnen. Maar verdwijnen doet zij nooit helemaal. Ze verandert in een brief, een herinnering, een verzwegen vaderschap of een verhaal dat een volgende generatie alsnog boven tafel haalt.

Hakkoer kiest daarbij nadrukkelijk voor het grote gebaar. Hij verbindt persoonlijke geschiedenissen met historische figuren en gebeurtenissen en laat eeuwen elkaar spiegelen. Zelfs Willem van Oranje

en Anna van Egmond worden opgenomen in het netwerk van liefde en verlangen. Het Middelnederlandse gedicht waaraan de roman zijn titel ontleent keert daarbij terug als een refrein:

Zag nooit zo een rode mond
Noch zulke vriendelijke ogen

De rode mond wordt zo meer dan een romantisch beeld. Hij staat voor begeerte en lichamelijkheid, maar ook voor wat uitgesproken en juist verzwegen wordt. Wanneer het gedicht eeuwen later opnieuw opduikt en een prins tegen Hélène zegt dat hij haar rode lippen zal herinneren, trekt Hakkoer bewust een lijn tussen historische en moderne verleiding.

Dat is tegelijk de kracht en de zwakte van de roman. Hakkoer wil veel. Heel veel. Geschiedenis, filosofie, religie, seksualiteit, familieverhoudingen en literatuur worden voortdurend met elkaar verknoopt. Latijnse hoofdstuktitels en citaten vertragen de vertelling geregeld. Personages leggen bovendien soms uitvoerig uit wat een historische of filosofische verwijzing betekent, terwijl de scène zelf dat niet altijd nodig heeft. De roman had aan kracht gewonnen wanneer de schrijver zijn kennis vaker onder het oppervlak had laten werken.

Ook stilistisch is Hakkoer niet uit op onzichtbaar proza. Zijn verteller wil associëren, verklaren en verbanden leggen. Dat kan iets hoekigs hebben en dialogen klinken soms meer als dragers van ideeën dan als spontane gesprekken. Maar tegenover die oneffenheden staat een aanstekelijke intellectuele nieuwsgierigheid. Hakkoer is duidelijk gefascineerd door de vraag hoe verhalen worden overgeleverd en hoeveel waarheid er eigenlijk overblijft wanneer herinneringen, documenten en familielegendes door generaties handen zijn gegaan.

Niet toevallig waarschuwt hij de lezer al aan het begin dat dit geen betrouwbaar historisch geschrift is. Misschien gebeurde het zo, misschien had het zo kúnnen gebeuren. De roman presenteert geschiedenis niet als een verzameling vaststaande feiten, maar als een landschap waarin documenten, herinneringen, fantasie en toeval voortdurend door elkaar lopen.

Daarmee sluit *Zag nooit zo een rode mond* aan bij een klassieke vraag van de historische roman: hoeft fictie feitelijk waar te zijn om iets waars te vertellen? Hakkoers antwoord is duidelijk nee. Voor hem ligt waarheid juist in de verhalen die mensen maken van wat hun is overkomen.

Het ontroerendst is de roman daarom niet wanneer hij zijn historische kennis etaleert, maar wanneer drie oudere vrouwen ontdekken dat hun eigen levens rusten op beslissingen waarover anderen tientallen jaren hebben gezwegen. Wie je vader was, wie je moeder liefhad en waarom zij zweeg: het blijken geen afgesloten hoofdstukken. Het verleden zit in de kamer, ook wanneer niemand erover spreekt.

Zag nooit zo een rode mond is daardoor een onstuimige en soms overvolle roman, maar ook een eigenzinnige. Hakkoer probeert niet alleen een familiegeschiedenis te vertellen. Hij wil laten zien dat liefde en geheimhouding zich door generaties heen kunnen voortplanten — en dat achter één rode mond een geschiedenis van eeuwen schuil kan gaan.

★★★★☆